דִּכְתִיב "הִנְנִי מֵקִים עָלֶיךָ רָעָה מִבֵּיתֶךָ", וכוונת הפסוק, שאבשלום לקח את דבר הקב"ה וגזירתו העמוקה לדוד במעשה בת שבע, שנאמר לו "הנני מקים עליך רעה מביתך", והציב את אותה עצה וקיימה, וגרם לאותה רעה שתיקרא על שמו, וזה הוא המקח הרע שלקח לעצמו.

כֵּיוֹצֵא בַּדָּבָר אַתָּה אוֹמֵר, כעין דרשה זו יש לדרוש על הנאמר בעת ששלח יעקב את יוסף לראות את שלום אחיו, ושעל ידי כן התגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים, "וַיִּשְׁלָחֵהוּ מֵעֵמֶק חֶבְרוֹן", אָמַר רַבִּי חֲנִינָא בַּר פָּפָּא, מהו 'מעמק חברון', בְּעֵצָה עֲמוּקָה שֶׁל אוֹתוֹ צַדִּיק – אברהם, שֶׁקָּבוּר בְּחֶבְרוֹן. דִּכְתִיב – בברית בין הבתרים, שאמר הקב"ה לאברהם, "יָדֹעַ תֵּדַע כִּי גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ בארץ לא להם וגו'", ועל ידי שנמכר יוסף למצרים וירדו אבותינו לשם, התקיים הדבר.

הגמרא חוזרת לבאר את הפסוק שהביאה לעיל אודות אבשלום. "כִּי אָמַר אֵין לִי בֵּן", שואלת הגמרא, וְלֹא הָווּ לֵיהּ בָּנִי – האם לא היו לאבשלום בנים, וְהָכְתִיב "וַיִּוָּלְדוּ לְאַבְשָׁלוֹם שְׁלֹשָׁה בָּנִים וּבַת אַחַת". מתרצת הגמרא, אָמַר רַב יִצְחָק בַּר אַבְדִּימִי, אין הכוונה שלא היו לו בנים, אלא שֶׁלֹּא הָיָה לוֹ בֵּן הָגוּן – ראוי לְמַלְכוּת, ולכן חפץ להנציח את שמו לדורות על ידי המצבת. רַב חִסְדָּא אָמַר, מיישב באופן אחר, גְּמִירֵי – מסורת בידינו מרבותינו, שְׁכָל הַשִּׁוּרְיָה את תְּבוּאָתוֹ שֶׁל חֲבֵירוֹ, נענש במדה כנגד מדה וְאֵינוֹ מַנִּיחַ בֵּן לְיוֹרְשׁוֹ, וְאִיהוּ – אבשלום, קַלְיֵיהּ לְדִידֵיהּ דְּאָב – שרף את תבואתו של יואב, דִּכְתִיב "וַיֹּאמֶר אֶל עֲבָדָיו רְאוּ חֶלְקַת יוֹאָב אֶל יָדִי וְלוֹ שָׁם שְׂעֹרִים לְכוּ וְהַצִּיתוּהָ בָאֵשׁ, וַיַּצְתוּ עַבְדֵי אַבְשָׁלוֹם אֶת הַחֶלְקָה בָּאֵשׁ", ולכן לא ירשו בניו של אבשלום אותו.

שנינו במשנה וְכֵן לְעָנְיַן הַטּוֹבָה מֵרֵיחַ וְכוּ', שאף לענין הטובה, במדה שאדם מודד בה מודדין לו, וכמו שמצינו אצל מרים. שואלת הגמרא, מַי דָּמֵי – האם דומה הטובה שעשתה מרים לגמול שנמדד לה, הרי הָתָם – מה שהמתינה למשה, חָדָא שַׁעֲתָא – היה שעה אחת, ואילו הָכָא – ההמתנה שהמתינו לה בעת שנצטרעה, היתה שִׁבְעָה יוֹמִי, נמצא שקיבלה הרבה מעבר למדה שמדדה. מתרצת הגמרא, אָמַר אַבָּיֵי, אִימָא – יש לבאר את המשנה, שׁוּלְעָנְיַן הַטּוֹבָה אֵינוֹ בֵּן – אין מודדים לו באותה מדה שמדד כמו במדה רעה, אלא ביותר ממה שמדד. אָמַר לֵיהּ רָבָא לאביי, הָא וְכֵן לְעָנְיַן הַטּוֹבָה קָתָנֵי, ומשמע שכמו שלענין הרעה נמדד מדה במדה כמו כן לענין הטובה. אֶלָּא אָמַר רָבָא – מיישב באופן אחר, הָכִי קָתָנֵי, וְכֵן לְעָנְיַן הַטּוֹבָה - דִּכְאוֹתָהּ מִדָּה, הדמיון בין מדה טובה לרעה הוא, שכמו שלענין הרעה מודד הקב"ה מדה כנגד מדה, כן ההנהגה היא גם לגבי הטובה, וּלְעוֹלָם מִדָּה טוֹבָה מְרוּבָּה מִמִּדַּת פּוּרְעָנוּת, אולם אין זה דומה, שלענין הטובה מקבל האדם גמול יותר ממה שעשה, כיון שמדה טובה מרובה ממידת פורענות.

נאמר לגבי מרים "וַתֵּתַצַּב אֲחוֹתוֹ מֵרָחֹק", אָמַר רַבִּי יִצְחָק, פָּסוּק זֶה כּוּלּוֹ – כל מילה בו, עַל שֵׁם שְׁכִינָה נֶאֱמַר, שהשכינה הנקראת אחות לישראל – כיון שמצוייה עמהם בגלות, היתה ניצבת שם. מצינו לגבי השכינה את המילה 'וַתֵּתַצַּב', דִּכְתִיב "וַיָּבֹא ה' וַיִּתְיַצַּב וְגוֹ'". 'אֲחוֹתוֹ', דִּכְתִיב "אֱמֹר לַחָכְמָה אֲחֹתִי אָתְּ". 'מֵרָחוֹק', דִּכְתִיב "מֵרָחוֹק ה' נִרְאָה לִי". 'לְדַעַת', דִּכְתִיב "כִּי אֵל דֵּעוֹת ה'". 'מָה', דִּכְתִיב "מָה ה' אֱלֹהֶיךָ שֹׁאֵל מֵעִמָּךְ". 'יַעֲשֶׂה', דִּכְתִיב "כִּי לֹא יַעֲשֶׂה [ה'] אֱלֹהִים דָּבָר". 'לוֹ', דִּכְתִיב "וַיִּקְרָא לוֹ ה' שָׁלוֹם".

הגמרא מוסיפה לדרוש בפסוקים האמורים אודות שיעבוד ישראל במצרים. "וַיָּקָם מֶלֶךְ חָדָשׁ וְגוֹ'". נחלקו רַב וּשְׁמוּאֵל בביאור כוונת הפסוק, חַד אָמַר, חָדָשׁ מַמָּשׁ – התחלפה המלוכה ועמד מלך חדש במצרים, וְחַד אָמַר שהיה זה אותו מלך ששלט קודם לכן במצרים, אלא שֶׁנִּתְחַדְּשׁוּ גְּזֵירוֹתָיו – שחידש גזירות ופורעניות עליהם. ומבארת הגמרא, מַאן דְּאָמַר חָדָשׁ מַמָּשׁ, למד זאת מִדִּכְתִיב 'חָדָשׁ', ובפשוטו של מקרא. וּמַאן דְּאָמַר שֶׁנִּתְחַדְּשׁוּ גְּזֵירוֹתָיו, נימוקו הוא דִּלְא כְּתִיב וַיָּמָת מלך מצרים וַיִּמְלֹךְ תחתיו אחר, ולכן משמע שהיה זה אותו מלך. ואף שנאמר "אֲשֶׁר לֹא יָדַע אֶת יוֹסֵף", ואם היה זה אותו מלך, איך לא הכירוהו, הביאור שם הוא דַּהֲוָה דָּמֵי כְּמַאן דְּלָא יָדַע לֵיהּ כְּלָל – שמגזרותיו לישראל היה נראה כאילו אינו מכיר את כל הטובה שעשה יוסף למצרים.

"וַיֹּאמֶר אֶל עַמּוֹ הִנֵּה עַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל". תָּנָא, הוּא – פרעה, הִתְחִיל בְּעֵצָה של השיעבוד תְּחִילָּה, לְפִיכָךְ לָקָה הוא תְּחִילָּה. ומבארת הגמרא, הוּא הִתְחִיל בְּעֵצָה תְּחִילָּה, דִּכְתִיב "וַיֹּאמֶר אֶל עַמּוֹ", לְפִיכָךְ לָקָה תְּחִילָּה, כְּדִכְתִיב "וּפָקָה וּבְעַמְּךָ וּבְכָל עֲבָדֶיךָ יעלו הצפרדעים" – הרי שהתחילה המכה בו.

"הָבָה נִתְחַכְּמָה לוֹ", שואלת הגמרא, לָהֶם מִיבָּעֵי לֵיהּ, שהרי דיבר על כללות עם ישראל. ומשיבה, אָמַר רַבִּי חָמָא בְּרַבִּי חֲנִינָא, אמר פרעה ליועציו, בְּאוּ וְנֶחְכַּם לְמוֹשִׁיעָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל הקב"ה, לבקש חכמה בנגדו כדי שלא יוכל להענישנו על שנהרוג את ישראל. אמרו, בַּמָּה נִדְּונֵם - באיזו מיתה נמיתם ולא יוכל להענישנו ולהרגנו על כך באותה מיתה, שהרי דרכו למדוד ולהעניש מדה כנגד מדה, אם נִדּוֹנֵם בָּאֵשׁ, כְּתִיב "כִּי הָאֵשׁ ה' בָּאֵשׁ יָבוֹא" וּכְתִיב "כִּי בָאֵשׁ ה' נִשְׁפָּט וְגוֹ", ואם כן יענישנו מדה כנגד מדה באש. ואם נמית אותם בְּחֶרֶב, כְּתִיב ["וְהִכַּרְתֶּם אֶת כָּל בָּשָׂר"]. אֶלָּא בּוֹאוּ וְנִדּוֹנֵם בַּמַּיִם – נשליכם ליאור, שֶׁכְּבָר נִשְׁבַּע הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁאֵינוֹ מֵבִיא מַבּוּל לָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר "כִּי מֵי נֹחַ זֹאת לִי אשר נשבעתי מעבור מי נח וְגוֹ", וממילא לא יוכל להענישנו מדה כנגד מדה במים. אולם וְהֵן אֵינָן יוֹדְעִין, שֶׁעַל כָּל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ אֵינוֹ מֵבִיא מבול, אֲבָל עַל אוּמָּה אַחַת הוּא מֵבִיא, ואם כן יוכל להענישם במים. אִי נַמִּי - אף אם אינו מביא מבול אפילו על אומה אחת, אך לא נשבע אלא שהוּא אֵינוֹ מֵבִיא, אֲבָל הֵן עצמם בְּאֵין וְנוֹפְלִין בְּתוֹכוֹ – בתוך המים, ודבר זה אינו כלול בשבועה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר – שנענשו במים, כמו שכתוב "וּמִצְרַיִם נָסִים לִקְרָאתוֹ". וְהֵיינוּ דְּאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, מַאי דִּכְתִיב "כִּי בְדָבָר אֲשֶׁר זָדוּ עֲלֵיהֶם", 'זדו' הוא מלשון בישול, כלומר, שֶׁבִּקְּדֵירָה שֶׁבִּישְּׁלוּ המצרים, שדנו את ישראל בהשלכת בניהם ליאור, בָּהּ נִתְבַּשְּׁלוּ הם, שטבעו ונתבשלו בים סוף כבקדירה. שואלת הגמרא, מַאי מַשְׁמַע דְּהַאי – מהיכן משמע לרבי אלעזר ש'זדו' לִישְׁנָא דְּקִדֵּירָה הוּא, ומשיבה, דִּכְתִיב "וַיָּזֵד יַעֲקֹב נָזִיד" – שיבשל יעקב תבשיל בקדרה.

כיון שהובא לעיל שטיכסו פרעה ועבדיו עצה להתחכם נגד מושיען של ישראל, מביאה הגמרא מי היו היועצים בעצה זו.

אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי סִימַאי, שִׁלְשָׁה הָיוּ בְּאוֹתָהּ עֵצָה של 'הבה נתחכמה לו', והם, בִּלְעָם וְאִיּוֹב וְיִתְרוֹ. בִּלְעָם שֶׁיָּעַץ לדונם במים, נֶהֱרַג. אִיּוֹב שֶׁשָּׁתַק ולא מחה, נִיסּוֹן בְּיִסּוּרִין. יִתְרוֹ שֶׁבָּרַח, ולא רצה לייעץ לעשות רע לישראל, זָכוּ מִבָּנָיו שֶׁיָּשְׁבוּ בִּלְשְׁכַּת הַגָּזִית בעצת הסנהדרין ויעשו משפט ברשעים, שֶׁנֶּאֱמַר "מִמִּשְׁפָּחוֹת סֹפְרִים – חכמים בתורה, יוֹשְׁבֵי יַעְבֵּץ – תלמידי יעבץ שהיה אדם גדול בתורה, והיה שם משפחתם, תִּרְעָתִים – על שם ששמעו תרועה בהר סיני, וכן על שם שהיו יושבים ודנים בשערי ירושלים, שִׁמְעָתִים – ששמעו מצות אביהם, (סוּכָתִים) [שׁוּכָתִים] – שהיו יושבים בסוכות, הֵמָּה הַקֵּינִים – הם בני הקיני, הַבָּאִים מֵחֲמַת אֲבִי בֵית רֵכָב" - שנולדו מחמת, שהיה מבית רכב. וּכְתִיב "וּבְנֵי קֵינִי חוֹתֵן מֹשֶׁה וְגוֹ'", הרי שהקיני הם בניו של יתרו, וקראם הנביא "משפחת סופרים", דהיינו סנהדרין, וכן "תרעתים", דהיינו זקני שער.

חוזרת הגמרא לענין שיעבוד מצרים. נאמר בפסוק, "וַנִּלָּחֵם בָּנוּ וְעָלָה מִן הָאָרֶץ", שואלת הגמרא, וְעָלֵינוּ מִיבָּעֵי לֵיהּ, שהרי פחדם של המצרים היה פן יגרשום ישראל, ויצטרכו הם לעלות מארצם. מתרצת הגמרא, אָמַר רַבִּי אַבָּא בַּר כַּהֲנָא, כְּאָדָם שֶׁמְּקַלֵּל אֶת עַצְמוֹ וְתוֹלֶה את קִלְלָתוֹ בַּחֲבֵירוֹ – שהתכוונו אכן שהם עצמם יצטרכו לעלות, אלא שאמרו כן על ישראל.

"וַיָּשִׂימוּ עָלָיו שָׂרֵי מִסִּים", שואלת הגמרא, עֲלֵיהֶם מִיבָּעֵי לֵיהּ –

המשך בעמוד קעח

שהרי על ישראל מינו שרי מיסים. מתרצת הגמרא, **תָּנָא דְּבֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן**, וישימו עליו – היינו על פרעה, **מְלַמֵּד שֶׁהֶחֱכִיאוּ מַלְבֵּן** – דפוס שבו מייצרים את הלבנים, **וְתָלוּ לוֹ לְפַרְעֹה בְּצוָארוֹ, וְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁאָמַר לָהֶם אֵיסְמְנִים אֲנִי** – מפונק אני ואיני יכול לעשות מלאכה, **אָמְרוּ לוֹ כְּלוּם אֵיסְמְנִים אַתָּה יוֹתֵר מִפַּרְעֹה** המשתתף אף הוא בעשיית המלאכה. לפי דרשה זו מוסיפה הגמרא לדרוש, **'שָׂרֵי מִסִּים'** - **דָּבָר שֶׁמַּשִּׁים (לְבֵנִים)**, המלבן שתלו לפרעה היה דבר המרגיל ומשים את הבריות בעבודה. כיוצא בזה יש לשאול על הפסוק **"לְמַעַן עַנֹּתוֹ בְּסִבְלֹתָם", [עַנּוֹתָם מִיבָּעֵי לֵיהּ]**, אלא יש לבאר, **לְמַעַן עַנּוֹתוֹ - לְפַרְעֹה - בְּסִבְלוֹתָם דְּיִשְׂרָאֵל** – המצרים עינו את פרעה כדי שכתוצאה מכך אף ישראל יטו שכמם לסבול ולעבוד.

"וַיִּבֶן עָרֵי מִסְכְּנוֹת לְפַרְעֹה", רַב וּשְׁמוּאֵל נחלקו בביאור הפסוק, **חַד** מהם **אָמַר, שֶׁמְּסַכְּנוֹת אֶת בַּעֲלֵיהֶן** – שעל ידי העבודה שהעבידו המצרים את ישראל באותם ערים, הסתכנו המצרים לטבוע בים, **וְחַד אָמַר שֶׁמְּמַסְכְּנוֹת** – מדלדלות **אֶת בַּעֲלֵיהֶן** – שעל ידי עבודה זו נגרם למצרים שרוקנום ישראל מנכסיהם. **דְּאָמַר מַר, כָּל הָעוֹסֵק בִּבְנְיָן מִתְמַסְכֵּן** – בא לידי עניות. במה שנאמר שבנו **"אֶת פִּתֹם וְאֶת רַעַמְסֵס"**, אין אלו שתי ערים אלא עיר אחת, ונחלקו **רַב וּשְׁמוּאֵל, חַד אָמַר פִּיתוֹם** הוא **שְׁמָהּ** של העיר, **וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ רַעַמְסֵס**, כיון **שֶׁרֹּאשׁוֹן רֹאשׁוֹן מַתְרִיסֵם** – כל קצת שהיו בונים, היה מתמוטט ונופל, וחזרו ובנוהו ושוב נפל. **וְחַד אָמַר רַעַמְסֵס שְׁמָהּ** של העיר, **וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ פִּיתוֹם**, כיון **שֶׁרֹּאשׁוֹן רֹאשׁוֹן פִּי תְהוֹם בּוֹלְעוֹ** – כל קצת שהיו בונים, היה נבלע באדמה. **"וְכַאֲשֶׁר יְעַנּוּ אוֹתוֹ כֵּן יִרְבֶּה וְכֵן יִפְרֹץ"**, שואלת הגמרא, **כֵּן רַבּוּ וְכֵן פָּרְצוּ מִיבָּעֵי לֵיהּ.** מתרצת הגמרא, **אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, רוּחַ הַקֹּדֶשׁ מְבַשַּׂרְתָּן** לישראל, ואומרת למצרים לא תועיל עצתכם למעט את ישראל, אלא **"כֵּן יִרְבֶּה וְכֵן יִפְרֹץ".**

"וַיָּקָצוּ מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", דורשת הגמרא, 'ויקוצו' הוא מלשון קוצים, **מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ** ישראל **הוֹמִין בְּעֵינֵיהֶם** של המצרים **כְּקוֹצִים**, שבראותם שישראל פרים ורבים היה נדמה להם כאילו עיניהם וגופם מליאים קוצים.

"וַיַּעֲבִדוּ מִצְרַיִם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

בְּפִרְדְּךָ", מבארת הגמרא מהו 'בפרך', רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר בְּפֶה רַךְ - משכו אותם בדברים רכים ובשכר, עד שהרגילום בעבודה, רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר בְּפִרְכָה – העבידום בחוזקה בעבודת פרך השוברת את הגוף והמותניים. "וַיְמָרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם בַּעֲבֹדָה קָשָׁה בְּחֹמֶר וּבִלְבֵנִים וְגוֹ'", אָמַר רָבָא, בַּתְּחִילָּה שיעבדום "בְּחֹמֶר וּבִלְבֵנִים", וּלְבַסּוֹף "וּבְכָל עֲבֹדָה בַּשָּׂדֶה", ולבסוף, 'את כל עבודתם', דהיינו בכל מיני עבודה. "אֵת כָּל עֲבֹדָתָם אֲשֶׁר עָבְדוּ בָהֶם בְּפָרֶךְ", אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, ביאור הפסוק, שֶׁהָיוּ מַחֲלִיפִין המצרים לישראל מְלָאכֶת אֲנָשִׁים לְנָשִׁים וּמְלֶאכֶת נָשִׁים לַאֲנָשִׁים. ומבארת הגמרא, וּלְמַאן דְּאָמַר נִמְּי הָתָם – ואף רבי אלעזר המפרש את הפסוק 'ויעבידו מצרים וגו' בפרך' – בְּפֶה רַךְ, הָכָא וַדַּאי – בפסוק זה יפרש שביאור המילה "בפרך" הוא בְּפִרְכָה, בעבודת פרך, שהרי במפורש נאמר כאן "וימררו את חייהם".

דָּרַשׁ רַב עֻיְרָא, בִּשְׂכַר נָשִׁים צִדְקָנִיּוֹת שֶׁהָיוּ בְּאוֹתוֹ הַדּוֹר נִגְאֲלוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם קודם זמנם, ומה היה מעשיהם, בְּשָׁעָה שֶׁהוֹלְכוֹת לִשְׁאוֹב מַיִם, היה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְזַמֵּן לָהֶם דָּגִים קְטַנִּים בְּכַדֵּיהֶן, וְשׁוֹאֲבוֹת בכדים מֶחֱצָה מַיִם וּמֶחֱצָה דָּגִים, וּבָאוֹת וְשׁוֹפְתוֹת – מושיבות על גבי הכירה שְׁתֵּי קְדֵירוֹת, אַחַת שֶׁל מַיִם חַמִּין, כדי לרחוץ רגלי בעליהן בשדה, וְאַחַת שֶׁל דָּגִים, וּמוֹלִיכוֹת אוֹתָן אֵצֶל בַּעֲלֵיהֶן לַשָּׂדֶה, וּמְרַחֲיצוֹת אוֹתָן וְסָכוֹת אוֹתָן, וּמַאֲכִילוֹת אוֹתָן וּמַשְׁקוֹת אוֹתָן, וְנִזְקָקוֹת לָהֶן בֵּין שְׁפָתַיִם – בין מיצרי השדות, במקום צנוע, שֶׁנֶּאֱמַר "אִם תִּשְׁכְּבוּן בֵּין שְׁפָתָיִם וְגוֹ'", כלומר שהיו שוכבות ונזקקות לבעליהן בין גבולות השדה. מוסיפה הגמרא, בִּשְׂכַר "תִּשְׁכְּבוּן בֵּין שְׁפָתָיִם" - בשכר שלא נתנו נשים שבאותו הדור עיניהם למצוא חן באחרים להיזקק להם, ונזקקו רק לבעליהן, זְכוּ יִשְׂרָאֵל לִבְיזַת מִצְרַיִם - זכו למציאת חן בעת שבאו לשאול כלי כסף וכלי זהב משכניהם המצרים, ועל ידי כן זכו לביזת מצרים, שֶׁנֶּאֱמַר בהמשך הפסוק, "כַּנְפֵי יוֹנָה – כנפיה של ישראל, המשולה ליונה, נֶחְפָּה בַכֶּסֶף – מחופות בכסף, וְאֶבְרוֹתֶיהָ בִּירַקְרַק חָרוּץ" – וכנפיה מחופות בזהב.

וְכֵיוָן שֶׁמִּתְעַבְּרוֹת - לאחר שהיו מתעברות, הִיו בָּאוֹת לְבָתֵּיהֶם, ולא שימשו עוד, וְכֵיוָן שֶׁמַּגִּיעַ זְמַן מוֹלְדֵיהֶן - זמן לידתן, היו הוֹלְכוֹת וְיוֹלְדוֹת בַּשָּׂדֶה תַּחַת הַתַּפּוּחַ, מפחד המצרים, שֶׁנֶּאֱמַר "תַּחַת הַתַּפּוּחַ עוֹרַרְתִּיךָ – לצאת ממעי אמך וְגוֹ'", וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא היה שׁוֹלֵחַ מַשְׁמֵי מָרוֹם מִי שֶׁמְּנַקֵּיר וּמְשַׁפֵּיר אוֹתָן – מלאך שמנקה ומעמיד את איבריהם, כְּחַיָּה זוֹ – כיולדת שֶׁמְּשַׁפֶּרֶת אֶת הַוָּלָד, שֶׁנֶּאֱמַר "וּמוֹלְדוֹתֵיךְ – ההולדה שלך, בְּיוֹם הוֹלֶדֶת אֹתָךְ – ביום שנולדת, לֹא כָרַת שָׁרֵךְ – לא היו לך מיילדות לחתוך טבור הולד, וּבַמַּיִם לֹא רֹחַצְתְּ לְמִשְׁעִי" – ולא מי שירחצך במים כדי להחליק את הבשר וְגוֹ'", והקדוש ברוך הוא סיפק כל הצרכים הללו. וּמְלַקֵּט לָהֶן המלאך שְׁנֵי עֲנוּלִין – כעין ככרות עגולים, אֶחָד שֶׁל שֶׁמֶן – לסיכה, וְאֶחָד שֶׁל דְּבַשׁ – להנקה, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיְנִקֵהוּ דְבַשׁ מִסֶּלַע וְשֶׁמֶן וְגוֹ'", וְכֵיוָן שֶׁמַּפִּירִין בָּהֶן מִצְרִים – וכיון שהיו המצרים רואים את התינוקות, היו בְּאִין לְהוֹרְגָן, וְנַעֲשֶׂה לָהֶם נֵס וְנִבְלָעִין בַּקַּרְקַע, וסברו המצרים שהוא מעשה כשפים, וּמְבִיאִין שָׁוְורִים וְחוֹרְשִׁין עַל גַּבָּן, כדי שייכנסו בעומק, שאין הכשפים שולטים שם, שֶׁנֶּאֱמַר "עַל גַּבֵּי חָרְשׁוּ חֹרְשִׁים וְגוֹ'". לְאַחַר שֶׁהוֹלְכִין המצרים, הָיוּ התינוקות מְבַצְבְּצִין וְיוֹצְאִין מהקרקע בְּעֶשֶׂב הַשָּׂדֶה, שֶׁנֶּאֱמַר "רְבָבָה כְּצֶמַח הַשָּׂדֶה נְתַתִּיךְ" – עשיתי לכם נס שהייתם גדלים מן הארץ כצמח השדה. וְכֵיוָן שֶׁמִּתְגַּדְּלִין אותם התינוקות, היו בָּאִין עֲדָרִים עֲדָרִים – קבוצות קבוצות לְבָתֵּיהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר בהמשך הפסוק, "וַתִּרְבִּי וַתִּגְדְּלִי וַתָּבֹאִי – לבית אביך, בַּעֲדִי עֲדָיִים" אַל תִּקְרֵי 'בַּעֲדֵי עֲדָיִים', אֶלָּא 'בְּעַדְרֵי עֲדָרִים'. וּכְשֶׁנִּגְלָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לישראל עַל הַיָּם – בקריעת ים סוף, הֵם – אותם התינוקות, הִכִּירוּהוּ תְּחִלָּה, כיון שכבר ראו את השכינה בעת לידתם, שֶׁנֶּאֱמַר "זֶה אֵלִי – שראיתיו כבר, וְאַנְוֵהוּ".

"וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ מִצְרַיִם לַמְיַלְּדֹת הָעִבְרִיֹּת וְגוֹ'", נחלקו רַב וּשְׁמוּאֵל מי היו המילדות, חַד אָמַר אִשָּׁה וּבִתָּהּ, וְחַד אָמַר כַּלָּה וַחֲמוֹתָהּ. מַאן דְּאָמַר אִשָּׁה וּבִתָּהּ, הן יוֹכֶבֶד וּמִרְיָם בתה, וּמַאן דְּאָמַר כַּלָּה וַחֲמוֹתָהּ, הן יוֹכֶבֶד וֶאֱלִישֶׁבַע אשת אהרן. תַּנְיָא – בברייתא מבואר כְּמַאן דְּאָמַר אִשָּׁה וּבִתָּהּ, דְּתַנְיָא, שִׁפְרָה' זוֹ יוֹכֶבֶד, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ שִׁפְרָה, שֶׁמְּשַׁפֶּרֶת אֶת הַוָּלָד – מיישרת איבריו. דָּבָר אַחֵר, 'שִׁפְרָה' שֶׁפָּרוּ וְרָבוּ יִשְׂרָאֵל בְּיָמֶיהָ. פּוּעָה זוֹ מִרְיָם, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ פּוּעָה, שֶׁהָיְתָה פּוֹעָה - משעשעת ושוחקת לולד, (ומוֹצִיאָה אֶת הַוָּלָד). דָּבָר אַחֵר, פּוּעָה, שֶׁהָיְתָה פּוֹעָה – מדברת, בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ וְאוֹמֶרֶת עֲתִידָה אִמּוֹ שֶׁתֵּלֵד בֵּן שֶׁמּוֹשִׁיעַ אֶת יִשְׂרָאֵל.

"וַיֹּאמֶר בְּיַלֶּדְכֶן אֶת הָעִבְרִיּוֹת וְגוֹ'", שואלת הגמרא, מַאי "אָבְנַיִם". ומשיבה, אָמַר רַבִּי חָנָן, סִימָן גְּדוֹל מָסַר לָהֶן פרעה למיילדות, שעל ידי זה ידעו שהולכת האם ללדת, ולא תוכל להסתיר ולומר שהולד היה נפל, אָמַר לָהֶן, בְּשָׁעָה שֶׁכּוֹרַעַת האשה לֵילֵד יַרְכוֹתֶיהָ מִצְטַנְּנוֹת כַּאֲבָנִים. וְאֵית דְּאָמַר – יש מי שאמר שלפיכך נקרא המשבר שיולדת עליו האשה 'אבנים', כְּדַרְכְּתִיב "וְאָרַד בֵּית הַיּוֹצֵר – אומן עושה חרס, וְהִנֵּה הוּא עֹשֶׂה מְלָאכָה עַל הָאֲבָנִים – כלי המיוחד לעשיית כלי חרס", כלומר, מַה יּוֹצֵר זֶה, יָרֵךְ מִכָּאן וְיָרֵךְ מִכָּאן, וְסָדָן – עץ עבה שעליו מייצר ומעצב האומן את כלי החרס בָּאֶמְצַע, אַף אִשָּׁה יָרֵךְ מִכָּאן וְיָרֵךְ מִכָּאן וְהַוָּלָד בָּאֶמְצַע.

"אִם בֵּן הוּא וַהֲמִתֶּן אֹתוֹ", אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, סִימָן גָּדוֹל מָסַר לָהֶן פרעה למיילדות, שיוכלו לראות מיד אם הולד בן או בת, ולא יצרכו להגביהו ולבודקו, בֵּן נולד כשפָנָיו לְמַטָּה – כדרך תשמישו, בַּת פָּנֶיהָ לְמַעְלָה - כדרך תשמישה.

"וַתִּירֶאן הַמְיַלְּדֹת אֶת הָאֱלֹהִים וְלֹא עָשׂוּ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֲלֵיהֶן וְגוֹ'", שואלת הגמרא, מדוע נאמר 'אליהן', לָהֶן מִיבָּעֵי לֵיהּ - היה לו לומר כלשון שנכתב בשאר הפרשה. אָמַר רַבִּי יוֹסִי בְּרַבִּי חֲנִינָא, מְלַמֵּד שֶׁתָּקְנָן פרעה למיילדות לְדַבֵּר עֲבֵירָה – לבוא עליהן וְלֹא נִתְבָּעוּ – ולא הסכימו.

"וַתְּחַיֶּיןָ אֶת הַיְלָדִים", תָּנָא, מכך שלא נאמר "ולא המיתו" את הילדים, אלא "ותחיין", יש ללמוד שלֹא דַיָּין שֶׁלֹּא הֲמִיתוּ אוֹתָן המיילדות, אֶלָּא שֶׁהָיוּ גם מַכְפִּיקוֹת לָהֶם מַיִם וּמָזוֹן, ועל זה טען להן פרעה, לא די שלא המיתן אותן, אלא אתן אף מספקות להם מזון.

"וַתֹּאמַרְן הַמְיַלְּדֹת אֶל פַּרְעֹה כִּי לֹא כַנָּשִׁים כי חיות הנה וְגוֹ'", שואלת הגמרא, מַאי 'חָיוֹת', אִילֵימָא חָיוֹת מַמָּשׁ – מיילדות, אֲתוּ חָיָה מִי לֹא צְרִיכָה חָיָה אַחֲרִיתִי לְאוּלוּדָהּ – וכי מיילדת אינה זקוקה למיילדת אחרת שתיילד אותה. ומשיבה, אֶלָּא כך אָמְרוּ לוֹ, אוּמָּה זוֹ – ישראל כְּחָיָה נִמְשָׁלָה שאינה זקוקה למיילדת, וכן אומה זו יולדת תחת התפוח בסיוע מלאך משמים, ואף מספק לילדיהם שני עיגולי מזון שמזה הם נזונים. מבארת הגמרא היכן נמשלו ישראל לחיה, יְהוּדָה, שנאמר "גּוּר אַרְיֵה יְהוּדָה". דָּן, שנאמר "יְהִי דָן נָחָשׁ". נַפְתָּלִי, שנאמר "נפתלי אַיָּלָה שְׁלֻחָה". יִשָּׂשכָר, שנאמר "יששכר חֲמֹר גָּרֶם". יוֹסֵף, שנאמר "בְּכוֹר שׁוֹרוֹ". בִּנְיָמִין, שנאמר "בנימין זְאֵב יִטְרָף". דִּכְתִיב בֵּיהּ כְּתִיב בֵּיהּ – מי מהשבטים שנכתב בו שנקרא בשם בהמה וחיה, הרי כתוב בו, וְדִלְאו כְּתִיב בֵּיהּ – ואף מי שלא כתוב לגביו בפירוש, כְּתִיב (בֵּיהּ) – הרי כל כנסת ישראל נמשלו לחיות, שנאמר "מָה אִמְּךָ לְבִיא בֵּין אֲרָיוֹת רָבְצָה וְגוֹ'".

"וַיְהִי כִּי יָרְאוּ הַמְיַלְּדֹת אֶת הָאֱלֹהִים וַיַּעַשׂ לָהֶם בָּתִּים". נחלקו רַב וּשְׁמוּאֵל מה הם הבתים שעשה להם, חַד – אחד מהם אָמַר בָּתֵּי כְּהוּנָּה וּלְוִיָּה – שבניהם היו כהנים ולוים, וְחַד אָמַר בָּתֵּי מַלְכוּת, שהמלכות יצאה מצאצאיהם. מַאן דְּאָמַר שעשה להם בָּתֵּי כְּהוּנָּה

המשך בעמוד כט

וְלֵוִיָּה, היינו אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה שיצאו מיובכד. וּמַאן דְּאָמַר שעשה להם בָּתֵּי מַלְכוּת, היה זה דָּוִד, שהוא נַמִי מִמַּרְיָם קָאָתֵי – יצא, דִּכְתִיב "וַתָּמָת עֲזוּבָה – זו מרים שנצטרעה ונחשבה כמתה, (אֵשֶׁת כָּלֵב) וַיִּקַּח לוֹ כָּלֵב אֶת אֶפְרָת – לאחר שנתרפאת מצרעתה, חזר כלב ולקחה, וַתֵּלֶד לוֹ אֶת חוּר" – הרי שנקראה מרים אפרת, וּכְתִיב "וְדָוִד בֶּן אִישׁ אֶפְרָתִי וְגוֹ'", הרי שהיה דוד המלך מצאצאיה מצד האם.

מבארת הגמרא את הפסוקים בדברי הימים בענין כלב. "וְכָלֵב בֶּן חֶצְרוֹן הוֹלִיד אֶת עֲזוּבָה אִשָּׁה וְאֶת יְרִיעוֹת וְאֵלֶּה בָּנֶיהָ יֵשֶׁר וְשׁוֹבָב וְאַרְדּוֹן". שואלת הגמרא, וכי היה כלב בֶּן חֶצְרוֹן, והרי נאמר בפסוק 'כלב בֶּן יְפֻנֶּה'. מתרצת הגמרא, אביו היה חצרון, אלא שנקרא 'בן יפונה' על שם מעשיו, כלומר, הוּא בֶּן שֶׁפָּנָה מֵעֲצַת מְרַגְּלִים. שואלת הגמרא, וַאֲבַתְּי – עדיין קשה, והרי כלב בֶּן קְנַז הוּא, דִּכְתִיב "וַיִּלְכְּדָהּ עָתְנִיאֵל בֶּן קְנַז אֲחִי כָּלֵב" – וכיון שהיה אחיו של עתניאל, נמצא שאף הוא בן קנז. מתרצת הגמרא, אָמַר רָבָא חוֹרְנוֹ דִּקְנַז הַוָה – כלב בן אשתו של קנז היה, ועתניאל היה אחיו מצד האם.